

KAZAK EDEBİYATINDA “DEVE” ALGISI (YASSI BURUN VE BEYAZ DEVE HİKÂYELERİ ÖRNEĞİNDE)

Yrd.Doç.Dr.Samet AZAP*

ÖZ

Edebiyat, toplumsal hayata yön veren bireyi ve toplumu ontolojik olarak sağaltan bir değerdir. Yazarlar ise yazdıkları eserlerle toplumun deneyimlediği olayları yansıtmaya görevi görerek toplumun gelişmesine ivme kazandırır. Kazak yazarlar, diğer Türk dünyası yazarları gibi Çarlık ve Sovyet Rusya zamanında sürgün, sansür ve katliamlara şahit olmuşlardır. Birçok yazar belleklerinde yaşanan bu tahribatı, devrin kırılğan yapısı sebebiyle simgelerin arkasına sığınarak anlatmaya çalışmışlardır. Yazarların arkasına sığındıkları bir simge de Türk dünyasında önemli bir yeri olan “deve”dir. Göçebe yaşam süren Kazak halkı, Stalin döneminde yerleşik yaşama geçirilmek istenmiştir. Bu süreçte “kolektifleştirme” adı altında yapılan katliamlarda Kazak nüfusunun yarısı erimiştir. Deve, bu bağlamda temsil ettiği değer bakımından önemlidir. Kazak halkının “Ruslaştırılma” ve “kolektifleştirilmesi” süreçlerinde halkın sesi olmuş ve yazarlar tarafından simgeleştirilmiştir. Makalenin girişinde devenin Türk ve Kazak kültüründeki yerine değinilmiş ve deve ile ilgili söz varlığına yer verilmiştir. İnceleme kısmında ise, Gabit Müsirepov’un “Yassı Burun” hikâyesinde “deve’den domuz’a giden süreç” ile Kazak halkının “Ruslaştırılması” arasında anlam ilgisi kurulmaya çalışılmıştır. Sabit Dosanov’un “Beyaz Deve” hikâyesinde Kazak halkının “yurtsuzluk itkisi” incelenerek Rusların Kazak halkını öz vatanlarına yabancılaştırmak istemeleri ile beyaz devenin vatanından koparılması arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Kazak Edebiyatı, Deve, Ruslaştırılma, Kolektifleştirilme

THE PERCEPTION of “CAMEL” in KAZAKH LITERATURE (IN THE EXAMPLE OF YASSI BURUN AND BEYAZ DEVE)

ABSTRACT

Literature is a merit that heals individuals and society giving direction to social life ontologically. Writers accelerate the development of the society as reflecting the events experienced by the society with the works the writers wrote. Kazakh writers, like the other writers of the Turkish World experienced exiles, censors and slaughters in the Tsarist and Soviet Russia era. A lot of writers tried to explain this devastation experienced in their memories as disguising symbols on the ground of the delicate structure of the period. Another symbol that writers disguise is ‘ Camel’ having the importance in the Turkish World. Kazakh folk leading a nomad life were forced to have settled life in Stalin era. One half of Kazakh population were melted away in the massacre named ‘Collectivise’in this process. Camel is significant in terms of representing its value in this context. It gained an importance and symbolized by the writers in the process of the Russianise of Kazakh folk and collectivise. In the introduction of the article, the value of Camel in Turkish and Kazakh culture was mentioned and the lexicology related to camel was cited. In research department, it was tried to find a meaning relevance between the process going from the camel to pig in the ‘ Yassı Burun’ Story of Gabit Müsirepov and the russianise of Kazakh folk . It was tried to establish a relationship between the demand of alienation of Russians about Kazakh folk against their homeland and the separation of the ‘Beyaz Deve’ as examining the homeless urge of Kazakh folk in the ‘Beyaz Deve’ story of Sabit Dosanov.

Keywords: Turkish Wold, Kazakh Literature, Camel, Russianise, Collectivise.

Giriş: Kazak Türklerinde Devenin Yeri

Deve, Türk kültüründe önemli bir yerdedir. Göçebe yaşam tarzına sahip Türk dünyası halklarının soysal hayatında vazgeçilmez bir binek hayvanıdır. Bütün Türk dünyasında olduğu gibi Kazaklarda da deve ve deve ilgili unsurlar önemli bir yer tutar. Eski devirlerde geçim kaynağı hayvancılık üzerine kurulu olan Kazaklar'ın beslediği hayvanlar beş cinse ayrılır; Koyun, keçi, sığır, at ve deve. Bu hayvanlardan ele alınacak olan deve yavrusuna bota denirdi. Bu yavrulardan altı aylık olan deve yavrusuna taylak derlerdi. Devenin erkeğine buvra, dişisine ingeşe, genç buvraya buvırsın derlerdi. Devenin yünü ve sütünden istifade ederlerdi. Sabana deve, öküz veya atlardan umumiyetle iki hayvan koşulurdu. Fakir kimseler tarlalarını çapa ile işlerlerdi. Kazak Türkleri'nde deri işlemek, kayış örmek, keçe yapmak ve deve yünü eğirmek gibi işler yapılırdı. Kazakların hayatında bulunan at, deve, yılan, kuş, balık gibi hayvanlardan esinlenilmiş nakışlar da vardır. (Çetin 2000) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde "Kazak Türkçesinde Deve ile ilgili Söz varlığı" başlıklı yüksek lisans tezinde Kazak kültüründe deve ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilir. Söz konusu teze göre; yavru deve anlamına gelen bota kelimesi, kız çocuklarının güzel olmaları niyetiyle verilen botaköz "bota göz, bota gözü" isminde hayat bulmuştur. Devenin psikolojik özellikleri de yer yer benzetmelerde kullanılmıştır. Devenin öne çıkan en önemli özellikleri sadakat, kin, sabır ve inattır. Buvra "bugra" sözcüğü erkek deve anlamıyla birlikte insanlar için de kullanılan sözcüktür. Mına buvralardı alıp baramın / Bu buğraları götüreceğim cümlesinde "erkek deve" anlamında iken; buvraday burkıldadı / Bugra gibi kaynadı/çok sinirlendi. deyimi ise insanın sinirli halini belirtmek için kullanılır. (Turangil 2007: 2-4) Bu ve bunun gibi örneklerden anlaşıldığı üzere deve, Kazak sosyokültürel hayatının içinde erimiş ve taşıdığı özelliklerle Kazak toplumu içinde yansımalar bulmuştur. Söz konusu ele alınacak hikâyelerde devenin taşıdığı özelliklerle ve temsil ettiği değerlerle simgeleştiği görülür. Ancak hikâyelere geçmeden önce devenin Divanü Lügati't Türk'teki söz varlığına bakılabilir.

Deve, çok eskiden beri Türklerde simge olarak kullanılmaktadır. Daha çok Arap kültürünün simgesi kabul edilse de Divanü Lügati't Türk'te deve ile ilgili olan söz varlığı "deve"nin Türkler için de önemli bir sembol olduğunu gösterir. Yeter Torun, konuyla ilgili makalesinde Divânü Lügati't Türk'te deve ile ilgili söz varlığını incelemiş ve birçok sözcük yanında atasözlerine ikilemelere ve yansımalara rastlamıştır (**atan:** içdiş edilmiş deve, **bogra:** deve aygırı, **botuk:** deve yavrusu, **iñen:** dişi deve, **kom:** deve havudu, **titir:** dişi deve; **çökür-:** çökmek, **tabanla-:**(deve) tepmek; **tewey münüp koy ara yaşmas:** Deveye binip koyun arasında gizlenilmez; **çök çök:** deveyi ihtirmek için kullanılan bir söz). (Torun 2012) Divanü Lügati't Türk'ün yanı sıra Agehi'nin "Şütür" (Pektaş-Ünal 2013: 2165-2177) başlığını taşıyan ve deve anlamına gelen kasidenin varlığı, deveye yüklenen anlamı gösterir. Deve, Türk ve Arap kültüründe önemli bir yerdedir.

Türk dünyası yazarlarının eserlerini görünen şekliyle değil, çeşitli anlam katmanlarıyla değerlendirmek gerekir. Sovyet Devri edebiyatının baskı ve sansür dönemi olması, yazarların eserlerinde açık bir eleştiri üslubundan uzak olarak eserlerini oluşturmalarına neden olmuştur. Yazarlar bu sebeple simgesel dille eserlerini kaleme almışlardır. Yazarların en çok arkasına sığındıkları simgelerin başında hayvanlar gelir. Türk dünyasının en önemli yazarlarından biri olan Cengiz Aytmatov, bu yolda öncüdür. Onun eserlerinde kurt, at, maral (geyik), deve, balina, baykuş, tilki, pars olmak üzere çeşitli hayvanların sembolleşerek yer aldığı görülür. Aytmatov'un bir kültür yazarıdır. O, yaşadığı dönemin izlerini simgelerle geleceğe taşır. Aytmatov ile benzer havayı soluyan Kazak yazarlar, Gabit Müsirepov ve Sabit

Dosanov da “deve” simgesi etrafında Kazak halkının uğradığı Ruslaştırma, mankurtlaştırma gibi ontolojik süreçleri anlatırlar. “Yassı Burun” ve “Beyaz Deve” hikâyelerindeki derin anlamsal yapı açıldığında Kazak halkının uğradığı kötücül süreç ve deve ile Kazak halkının ortak yazgısı arasındaki benzerlik anlaşılabilir. İlk olarak “Yassı Burun” hikâyesindeki deve’den domuza giden süreç incelenecektir.

Deve’den Domuz’a Giden Süreç/Ruslaştırma: Yassı Burun

Kazak yazar Gabit Müsirepov dönemin kırılma yapısını anlattığı hikâyesi, “Yassı Burun”da domuz ve deveyi simge olarak kullanır. Domuzun ve diğer hayvanların simgeleştiği dünyanın en önemli eserlerinden biri George Orwell’in Hayvan Çiftliği romanıdır. (Orwell 2007) Romanda hayvanlar çiftlik sahibi Bay Jones’u devirerek devrim yaparlar. Çiftliğin idaresi artık domuzlardadır. Napoleon adlı domuz Stalin’i çağırır. Tıpkı Gabit Müsirepov’un “Yassı Burun” hikâyesindeki domuzların Rusları çağırması gibi.

Hikâyenin özeti şu şekildedir; Kolhoz başkanı Saden tarafında Kazak köyüne Erkek deve Sarı Atan’ın sırtında iki domuz getirilir. Köylü şaşkın bakışlarla hayatlarında ilk kez gördükleri domuzları izlerler. Domuzlara köyde kimse bakmak istemez. Saden’in evlendiği Rus karısı Mariya heyecanla develere bakabileceğini söyler. İnsanlar artık köyde domuzların varlığına alışarak yaşamlarını devam ettirirler. Çok geçmeden bir yıl içinde “Yeni Yol” kolhozunun domuz sayısı otuzu geçer.

“Yassı Burun” hikâyesinde geçen iki hayvan deve ve domuz simgesel anlamda kullanılmıştır. Yine Türk dünyasının önemli yazarlarından Elçin Efendiyev’in “Ak Deve” (Elçin 1999) başlığını taşıyan romanında simgesel anlamda kullanılan deve “Yassı Burun” hikâyesinde Türklüğün simgesi olarak kullanılır. Bu bakımdan “Yassı Burun” hikâyesinde geçen erkek deve Sarı Atan, Türklerin simgesi olarak kullanılırken, köye getirilen domuzlar ise Rusların simgesidir. Hikâyede bu durum şöyle açıklanır;

“Eskiden bir Kazak ile bir Rus kavga ettiği zaman:

-Devesin, çekik göz!..

-Sen de domuzsun!.. diye birbirini en sevmedikleri hayvana benzetirlerdi.”¹

Rusların ya da Ruslaşan Kırgızların domuzlara benzetilmesi Kırgızlar arasında da yaygındır. Örneğin, “Toktokul ‘Beş Kaman’ (Beş Domuz) adlı şiirinde: “Akmat, Diykan yalancı, Atakan, Minbay kandırıkçı, Egemberdi, Baktıyar halkı sömürmede yardımcı” diyerek her birinin suçunu açık bir şekilde söyler. (Artıkbayev 2013: 35) Kendi halkına ihanet ederek Ruslaşan Kırgızları bu şekilde suçlayan Toktokul, onların aslını yitirerek “Közkaman”laştığını belirtir.

Deveye ve domuza yüklenen anlamlar göz önüne alındığında hikâyede deveden domuza giden süreç ile Kazak halkını Ruslaştırılmaya doğru giden süreç aynı düzlemde düşünülebilir. Hikâyeye, “erkek deve Sarı Atan’ın ayaklarını kibirli kibirli basarak yürümesinin sebebi, asırlar boyunca Kazak halkının tarihini sırtına alıp günümüze kadar ulaştırdığını düşünmesiydi.” (s. 75) cümlesiyle başlayan yazar, okurda tarihsel bilinç oluşturmaya çalışır. Devenin adı Kazak Türkçesiyle “Şanırak Atan”dır. “Şanırak” kelimesi ev anlamına gelir. Ev, bireyi ontolojik olarak saran ve onu dışsal saldırılara karşı koruyan içtenlik mekânıdır. Gaston Bachelard, evin bizim dünyadaki köşemiz ve ilk evrenimiz olduğunu söyler. (Bachelard 2013:

¹ Alıntılar ve sayfa numaraları bu baskıya aittir. (Orhan Söylemez, Çağdaş Kazak Hikâyeleri Antolojisi, Elips Yayınları, Ankara, 2004, s. 78)

34) Bireyin kendini konumlandığı bu köşe, bireye aidiyet hissi verir. Bu bağlamda deveye ev anlamını veren “şarırak” adının verilmesi, Kazakların ontolojik olarak deve ile kurduğu bağa bir göndergedir.

Hikâyenin merkezinde bulunan erkek deve Sarı Atan, kendisini Kazak halkıyla özdeşleştirir; “Kazaklar güzel gözlü olanlarına “bota göz” (deve yavrusu gözlü), En hızlı olanlarına “bota dirsek” (deve yavrusu ayaklı) diyor. Bir ülke elin ulaşamadığı güzeli ve rüzgârın yetişemediği kişiyi benzetmek için atı değil de beni seçmişse bende hiç kusur olabilir mi?” (s. 75) Yazarın iç monologla Sarı Atan’ın ağzından aktardığı cümleler, devenin Kazaklar arasındaki yerini ve kibrini gösterir. Devenin kibirli olması Kazak halkını da toplumsal olarak geriye götüren “kibir,” “kendini beğenmişlik” gibi olumsuzlanan duygulara bir göndermedir. Hikâyenin sonunda da yazar devenin bu özelliğine değinir; “Dostlarım sizi ben getirdim... Benim yerim de sizinkilerden aşağı olmaz! Der gibi Sarı Atan da kibirli bir şekilde geviş getiriyordu.” (s. 87) deveyi simgesel olarak Kazak halkının yerine kullanan yazar köye getirilen domuzların varlığından rahatsız olmayan halkını eleştirir. Dini kültürel ve siyasi olarak Ruslaştırılmaya karşı başkaldırmayan halkını üstü kapalı olarak eleştiren yazar Sovyetler döneminde uygulanan böl-parçala-yönet siyasetine de göndermede bulunur.

Sarı Atan’ı hikâyede bir simge olarak kullanan yazar, onu Kazak halkıyla aynı paralelde düşünür. Kendini kusursuz gören Sarı Atan bu kez de kendini diğer hayvanlardan üstün görür; “gamlı bir insanın da, sürekli baskınlardan usanmış bir halkın da en ince, en narin duygularını bizim üzerimize yüklemeleri diğer hayvanlardan bir basamak yukarıda bulunduğumuzu kanıtıyor, diye inanıyor Sarı Atan.” (s. 75) Hikâyede bu şekilde verilen kendini üstün gördüğüne inanma, Kazakların diğer milletlerden kendini üstün görmesiyle ilgilidir. Ancak bu üstünlük Rusların gelişiyi sona erer. Hikâyede nasıl ki köye getirilen domuzlar, devenin üstünlüğünü ve gözdeliğini sona erdiriyorsa Ruslar da Kazakların bölgedeki hâkimiyetini sonlandırır.

Domuzların köye gelişini, “bugün Sarı Atan’ın arabasında hiçbir şey düşünmeden pörsümüş iki büyük domuz geliyordu.” (s. 78) cümlesiyle aktaran yazar, domuzların köye devenin çektiği arabanın üzerinde getirilmesinde ironi yapar; domuzların devenin sırtına yüklenmesi, yıllardır Türk dünyası halklarını istediği gibi kullanan, onların sırtına binen Ruslara bir eleştiridir. Hikâyenin başında kendisini asırlarca Kazak tarihini sırtında taşıyan hayvan olarak tanıtan deveye yüklenen domuzlar, devrin siyasi yapısı hakkında da fikir verir.

Yazarın simgesel olarak kullandığı domuz, Rus kültürünün Kazak topraklarına nasıl yavaş yavaş yayıldığını anlatmak için kullanılmıştır. Bu bağlamda domuzlara köyde bakmak için hevesli olan Saden’in Rus eşi Mariya “asimile etme” kavramı etrafında değerlendirilebilir. Domuzların gelişiyi kendine olan güveni artan Mariya, Rusların Kazak halkı ile kaynaşması için yapılan evlilikleri hatırlatır. Bir anlamda Rusların Kazak halkını kendine benzetme kendilik değerlerinden uzaklaştırma amacıyla yapılan birçok evliliğin günümüze değin görülmesi Ruslaştırmanın sosyo-kültürel yapısının görüntüsüdür.

Köye gelen domuzlara gösterilen tepki de kendi kültürüne yabancı bir hayvanın kolay kolay kabul görmeyeceğini göstermek içindir. Ancak amaç burada hayvanın kabul görmeyeceği değil, Rusların yayılcı siyasetinin de aynı tepkiyle karşılanacağıdır. Domuzları köye getiren kolhoz başkanı Saden’in çekinerek hayvanları köye getirmesi de halkın vereceği tepkidendir. Ancak halk, istemese de Kolhozun getirdiği hayvanları kabullenmek zorundadır; çünkü kolhozlar Sovyetler döneminde kurulan kolektif çiftliklerdir. Çiftliğin denetimi de yine Ruslar tarafından yapılır.

Saden halkın domuzlara burun kıvrması karşısında Ruslara olan bağlılıklarını onlara hatırlatır;

“Belki de haramdır bu hayvan... dedi Saden içinden. Şimdi ise Saden bu şüpheleri sildi kafasından. Haram da ne demek? İmamların boş lafı! Ruslar at etini, Kazaklar da domuz etini yemezler!.. Bunların hepsi imamların, dinin işi. Buna sadece cahiller inanır. Gerekliğinde Sovyet hükümeti domuz yetiştiren sovhozlar kurmakta. Bizim yeni dinimiz Sovyet hükümetidir. O ne derse o olacak! Biz sadece onun dediklerine inanmalıyız!” (s. 80)

Saden gücün karşısında kendi milli ve dini gerçekliğini inkâr eder. Asırlardan beri halk arasında kabul görmeyen domuzu kabul ettirmek için imamları ve kendi dinini suçlar. O, kendi kültürüyle bağını koparan ve özünü yitiren mankurta dönüşmüştür. Saden’in durumu öznenin nasıl nesnelleşebildiğini de gözler önüne serer. Kendine ve içinde bulunduğu toplumun değer yargılarına yabancılaşan Saden, “Bizim yeni dinimiz Sovyet hükümetidir” diyerek, güce tapındığı izlenimi verir. Arno Gruen, “içimizi kendimize yabancılaştırarak yitirmek, insanların kendi yitirilmiş parçalarını başkaları üzerinde baskı kurarak, onları ezerek, düşman diye kardeşlerini öldürerek aramalarına yol açar.” der. (Gruen 2005: 81) Gruen’in ben ile öteki arasında kurduğu bu ontolojik bağ, Sovyet ideolojisi ile Saden karakteri arasındaki özneyi silikleştiren durumun yansıtılmasında kendini gösterir. Saden, Sovyet yöneticilerle ters düşmemek adına domuzları Müslüman halkın sofrasına kadar getirir. Devrin bireyleri sınıflayan, onları baskı ile değersizleştiren anlayışı, hikâyede köylü ile Sovyet yöneticileri arasındaki kopukluk ile verilir. Köylünün itiraz etmek haklarının dahi olmaması yaşanan bireyleri pasifize etme, köleleştirme siyasetini gözler önüne serer.

Zaman, hikâye çözümlenmelerinde ruhsal olarak yarattığı etki yönüyle önemli bir yer tutar. Sovyetler Birliği dönemini anlatan öykü zamanı dönemin siyasi yapısı hakkında fikir verir. Domuzların köye getirildiği tarihi, “böylece 1933 yılının 2 Mayıs’ında “Yeni Yol” kolhozuna bir çift domuz getirilmiş oldu.” (s. 83) şeklinde veren yazar, 1933 yılında yaşanan kanlı trajik katliamlara dikkati çeker. 1933 tarihinde Kazakistan’da yaşanan kolektifleştirme faaliyetleri sonucu milyonlarca Kazak Ruslar tarafından katledilir. Abdulvahap Kara o kanlı dönemi şu şekilde aktarır;

“1920-1933 yılları arasında suni bir şekilde yaratılan açlık felaketi sebebiyle, Kazakların % 49’u, yani 2.230.000 kişi ve besi hayvanlarının % 90’ı yani 36.000.000 hayvan kırıldı. Bu felaket Komünist Partisi’nin Kazakları göçebe ve yarı göçebe hayattan yerleşik hayata geçirme kararının uygulanmasının sonucudur. Kazak tarihçisi Manaş Kozibayev, bu felaketi Kazak Türklerinin tarih boyunca maruz kaldığı felaketlerin en korkuncu ve en ıstırap vericisi olarak nitelendirmektedir. Stalin’in kolektifleştirme uygulamasında, Kazaklar tarihinin en ağır felaketine uğramıştır. Uçsuz bucaksız bozkırlarda at üstünde Moskova’nın sosyalist ideolojilerini umursamaz bir biçimde göçebe yaşam süren Kazakları, Stalin kolektifleştirme yoluyla yerleşik hayata geçirmek ve böylece Moskova’nın üstünlüğüne boyun eğdirmek uğruna yarıya yakınına kırarak örtülü bir soykırım uygulamıştır.” (Kara 2015)

Kazak yazar Gabit Müsirepov da çağında uygulanan ve halkının soykırımı uğradığı olayları deve ve domuz simgeleri ile hikâyeleştirir. Bilindiği gibi Deve göçebe kültürü temsil eden bir hayvan iken domuz yerleşik kültürü temsil eder. Hikâyenin sonunda yazar domuzlarla devenin bu özelliğine değinir; “Domuzlar, konargöçer tarzda ömür süren bir ülkenin şanırağını taşımamasına rağmen ülkenin tarihinde önemli bir yer alacaklarından emindiler.” (s. 87) Stalin döneminde Kazak halkının yerleşik yaşama geçirilmesi için yapılan uygulamaları yazar, köye getirdiği iki domuz ile anlatır.

Domuzların köye geldikten sonra hızla artıp çoğalması ise halkın artık yerleşik yaşama alışmasını ve deveden domuza giden süreci yansıtır; “ertesi sene “Yeni Yol”

kolhozunun domuz sayısı otuzdan fazla oldu.” (s. 87) Yazar Kazak halkının nasıl yerleşik yaşama geçtiğini, Sovyetler tarafından uygulanan baskı ve boyun eğdirme siyasetini anlattığı hikâyenin sonunda yine domuz simgesiyle vererek, Rusların ötekileştirme/mankurtlaştırma yolunda attığı büyük adımı şimdileştirir; “domuzlar, konargöçer tarzda ömür süren bir ülkenin şaşırağını² taşımamasına rağmen ülkenin tarihinde önemli bir yer alacaklarından emindiler. Dostlarım, sizi ben getirdim... Benim yerim de sizinkinden aşağı olmaz! der gibi Sarı Atan da kibirli bir şekilde geviş getiriyordu...” (s. 87) Rusların Kazak milletinin yazgısını değiştiren anlayışını simgesel olarak veren yazar, kendi halkının bu yayılmacı/işgal edici süreci kabullenişini de “Sarı Atan da kibirli bir şekilde geviş getiriyordu” cümlesiyle eleştirir.

Hikâye, simgesel anlamda okunduğunda farklı çıkarımlara müsait olduğu görülür. Ancak hikâyenin yazılma nedeni bir dönemin kırılma anlarını şimdileştirmektir. Kültürel bellek mekânları tahrip edilen Kazak halkının Stalin tarafından uğradığı kollektifleştirme siyasetini yerleşik yaşamı temsil eden “domuz” ile göçebe yaşam şeklini temsil eden “deve” simgeleri etrafında veren yazar, okurda milli bilişsel bir farkındalık yaratmak ister. Yazar, eleştir oklarını sadece Sovyetlere değil, yaşanan süreci kabullenen halkına da doğrultur. Devenin simgesel olarak kullanıldığı bir başka hikâye yine Kazak bir yazara aittir. Sabit dosanov, Kazak halkının öz vatanına yabancılaştırılması ve sürülmesi ile Ak Aruana'nın (beyaz deve) yazgısı arasında anlamsal ilgi kurar.

Kazak Halkının Yurtsuzluk İtkisi: Beyaz Deve

Kazak edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Sabit Dosanov, Kazak halkının yaşam şartlarını, bağımsızlık mücadelesini, geleneklerini, yaşadığı çile dolu zamanları ve varoluş öyküsünü anlatan eserler kaleme almıştır. “Beyaz deve” hikâyesi de yazarın kısa ancak vermek istediği ileti yönüyle Cengiz Aytmato'v'un Elveda Gülsarı adlı romanını ya da Tölögön Kasımbekov'un “Bozkurt” öyküsünü andıran simgesel okumaya açık bir hikâyedir.

Sabit Dosanov'un “Ak Aruana” yani “Beyaz deve” öyküsünü özetlemek gerekirse; Ak Aruana ana yurdundan, doğup büyüdüğü topraklardan zorla koparılır. Deve esaret hayatını kabullenmez ve özgürlüğe doğru ilk kaçışında yavrusunun kendisini takip edememesi dolayısıyla başarısız olur. Ancak yavrusunu ondan ayırdıklarında artık esaret ipini koparır ve hızla kaçır. Yolda kurt sürülerinin saldırısına uğrayan Ak Aruana, yaralı da olsa doğduğu topraklara kavuşur. Vatanına kavuşmanın verdiği manevi huzurla aynı gün hayatını kaybeder.

Yaza, “Beyaz deve”de hayvan simgesinin arkasında Kazak halkının direniş öyküsünü şimdileştirir. Kazaklar için önemli bir simge olan “deve”, göçebe Kazakların yerleşik yaşama geçmeden önceki en önemli binek hayvanlarından biriydi. Sovyetler tarafından uygulanan Kollektifleştirme sonucu yerleşik yaşama geçen Kazaklarda “deve”, kolhozlarda diğer hayvanlarla birlikte etinden ve sütünden yararlanılmasıyla önemini korumuştur. Sabit Dosanov da çağdaşı Kazak yazar Gabit Müsirepov gibi deveyi kazak halkının yaşadığı acıları anlatmak için simge olarak seçer. Hikâyeyi Türkiye Türkçesine aktaran yazar İmdat Avşar da Beyaz Deve kitabının önsözünde Ak Aruana'nın Kazak halkının yaşadığı acıları, sıkıntıları, esaret yıllarını anlatmak için simge olarak kullanıldığını şu sözlerle belirtir;

“Elbette ruhu azat olan bir millet esir edilemez ve azat ruh, her zaman azatlığın peşinden koşar. Sabit Dosanov'un bu kitaba da adını veren “Beyaz Deve” (Ak Aruana) adlı hikâyesinin de asıl gayesi budur. Sabit Dosanov, bu hikâyesiyle aslında binlerce sayfalık bir tarihi ve tarih bilincini özetleyerek,

² Otağ adı verilen Türk çadırlarının en tepesinde bulunan birleşim parçasıdır.

Kazak halkına çok etkileyici mesajlar vermiştir. Bu kısa hikâyesinde “Ak Aruana”yı yani Kazak devesini “Kulaksız İhtiyar”ı, “Çoban”ı birer metafor olarak kullanan yazar, edebiyatta sansürün uygulandığı bir dönemde, bu metafor aracılığıyla -Cengiz Aytmatov’un “Elveda Gülsarı”sında olduğu gibi- esaretin ve boyun eğişin milli ruh ile uyuşmayacağını anlatmış; Kazakların azatlığa düşkün ruhunu kamçulamış; azatlık ruhunu diri tutmuştur.”³ (s. 9)

Hikâyenin başkişisi Kazakça’da “dişi deve” anlamına gelen “Ak Aruana”dır. Yazar, hikâyenin ilk cümlesinden itibaren Ak Aruana’nın çile dolu anlarına dikkati çeker; “Ak Aruana yaklaşık altı gündür, bu uzun ve yorucu yolculuğun ezikliği içindeydi. Kötü talih, birkaç ay önce onun ağzına gem vurmuş, özgürlüğünü elinden almıştı.” (s. 11) Ak Aruana’nın yaşadığı vatan hasreti sürgüne gönderilen, vatanlarından koparılan Kazak halkının kaderiyle aynıdır. Vatanından koparılan Ak Aruana vatan özleminin yanında yavrusundan ayrılışına da dayanamaz. Onun yavrusundan ayrı kalması ile savaşta oğlunu kaybeden Kazak anasının yazgısı ortaktır. Ak Aruana’nın ağzına vurulan gem, kazak halkının köleleştirilmek istenmesi ile de benzer bir seyir izler. Aynı gem olayı Cengiz Aytmatov’un Elveda Gülsarı romanında görülür. Atın ağzına gem vuran kolhoz yönetici kesimi aslında Kırgız halkının özgürlüğüne gem vurmuştur.

Yazar Ak Aruana’yı tasvir ederken onu diğer develerden ayrılan yönünü vurgular. Onun bu farkı Kazak halkının da diğer milletlerden ayrılan yönüne dikkati çeker;

“Kazak develerinin sırtı dağ gibi yüksek, hörgüçleri sivri ve etlidir. Oldukça sağlam dayanıklı olan Kazak develeri, bol süt ve yün verirler. Kasları çelik gibi, sırtları geniş, bacakları güçlüdür. Kazak develeri çok kıvrak, dayanıklı ve son derece de hızlıdır. Cungar⁴ develeri ise kısa, tombuldur, adımları hızlıdır, kalın yünleri vardır; ama Kazak develerine nispeten ufak ve alçak boyludurlar.” (s. 12)

Kazak devesinin farkı onun damızlık olarak getirilmesine neden olur. Kazakların düşmanları olan Cungarların, Ak Aruana’yı Cungar devesi ile çifleştirmek için damızlık olarak getirmesi kazak halkına uygulanan ötekileştirme siyasetini düşündürür. Sovyetler Birliğinin kurulmasıyla Türk halklarına uygulanan mankurtlaştırma/ötekileştirme siyasetine Kazak halkı da maruz kalmıştır. Dili, dini ve kültürel kodlarıyla oynanan Kazak halkı kendilik duygularından uzaklaştırılmak istenmiştir. Bu doğrultuda okullarda Rusça zorunlu dil, Hıristiyanlık dinsel propaganda aracı ve Rus kültürü ise asimile etme aracı olarak kullanılmıştır. Ak Aruana’nın damızlık olarak kullanılmak için vatanından getirilmesi ile Kazak halkının kimliksizleştirme anlayışı aynı düzlemde değerlendirilebilir;

“(Ak Aruana) memleketini özlüyor, gözlerinin önünde siyah, verimli toprak ve o toprağın üzerinde yeşeren, gür otlar canlanıyordu. Tatlı, sulu, gücüne güç katan, hoş kokulu otlar. Gözleri önünden geçen o hoş manzaralar, Aruana’yı vatanına çağırıyor; daha doğrusu uzun bir yolculuğa çıkmak için hazırlık yapmasını söylüyordu. Onun içini yakan hasret ateşi sadece kendi vatanında sönerdi.” (s. 13)

Ak Aruana’nın yaşadığı vatan hasretinin bu kadar duygusallaştırarak aktarılması yazarın Kazak halkının içinde bulunduğu yurtsuzluk itkisine dikkati çekmek istemesindedir. Vatanlarından zorla çıkarılan Kazak halkının yaşadığı esaret yılları Ak Aruana ile benzerdir. Onun damızlık olarak getirilmesi oldukça manidardır. Ak Aruana’nın bu amaçla vatanından koparılmasındaki mesaj, Kazak soyunun tüketilmek, genlerinin bozulmak istenmesi şeklinde düşünülebilir. Nitekim günümüzde Ruslaşmış Kazakların hayatlarını sürdürmesi bu şekil değiştirme/dönüştürme fikrini kesinler. Ancak Ak Aruana’nın hikâye boyunca esirliğe boyun

³ Alıntılar ve sayfa numaraları bu baskıya aittir. (Sabit Dosanov, Beyaz Deve, Hazırlayanlar: Erhan Zal-İmdat Aşar, Aysun Yayıncılık, Ankara, 2015)

⁴ Cungar: Şimdiki Kalmukların atası sayılan bir halk. Yaşadıkları yere ise Cungarya denmiştir. Orta Asya’da Kazaklar ile sürekli savaş halinde olmuş bir halktır.

eğmeme ve özgürlüğünün peşinden gitme düşüncesi onu farklı kılar. O bu anlamda özünü yitirmeyen, şekil değiştirmeyen/dönüşmeyen Kazakların temsilcisidir.

Vatanına kavuşmak için varoluş mücadelesi veren Ak Aruana, hikâyenin kart karakteri, Kulaksız İhtiyar ile karşılaşır; “onu buraya getiren Kulaksız İhtiyar, çok kurnaz biriydi. Aruana’yı serbest bırakmıştı; ama yavrusuna yular takmış ve bir ip ile sıkı sıkıya bir kazığa bağlamıştı. Bu yüzden Aruana, canının bir parçası olan yavrusunu, kaderin insafına bırakıp hiçbir yere gidemezdi.” (s. 14) İnsan eylemleriyle bulunduğu yeri cennete çevireceği gibi cehennemleştirebilir de. İnsanı diğer canlılardan ayıran temel yeti akıl olmakla birlikte aslında vicdani değerlerini de kaybetmemesidir. Dünyayı insansallaştırmak için bireyin inana ait erdem, dürüstlük ve doğruluk gibi ülkü değerlerini yitirmemesi gerekir. Hikâyenin yozlaşmış kişisi Kulaksız İhtiyar, insani değerlerini yitirerek kozmosu kaosa çevirir ve Beyaz Deve ile yavrusu için mekânı darlaştırır. Hikâyede geçen, “güneş kül rengi gökyüzünü aydınlatırsa da, onun içine hiçbir ferahlık getirmedir.” (s. 14) ifadesi mekânın labirentleştiğini gösterir. Kulaksız ihtiyar hikâyede ahlaki değerlerini yitiren ve mekânı cehennemleştiren yönüyle insani değerlerini yitirerek Türkistan coğrafyasını kana bulayan Rusları temsil eder. Türk dünyası halkları üzerinde yürüttükleri işgal neticesinde onları itaatkâr köleye çevirmek için asimilasyon politikası uygulamaları, onları çağın tiran gücü konumuna yükseltir. Bu doğrultuda Ak Aruana ve yavrusunun boynuna ip geçiren zihniyet ile Rusların mankurtlaştırma anlayışı eşdeğerdir.

Ak Aruana, esarete karşı başkaldırarak yavrusu ile birlikte özgürlüğe doğru yürüyüşe geçer; “Memleketin, anayurdun, vatanın çağrısından daha güçlü ne olabilirdi ki?” (s. 15) Onun bu özgürlük yürüyüşü Kazak halkının Ruslara karşı gösterdiği ayaklanmaları akla getirir. Özellikle kollektifleştirme sırasında Ruslara karşı başkaldıran Kazak halkının yarısı hayatını kaybetse de sonraki nesillere soylu bir direniş öyküsü miras bırakmışlardı.

Yavrusunun boynundaki ipi kemirerek onu annelik içgüdüleriyle kurtaran Ak Aruana için mekân birden genişler; “özgürlük Aruana’yı coşturmuştu, ayakları altındaki toprak kayıyor, o ise adeta kanatlanıyor, uçuyordu...” (s. 16) Ancak Ak Aruana’nın bu sevinci kısa hikâyenin bir diğer kart karakteri Çobana yakalanmasıyla kısa sürer. Önce yakaladığı Ak Aruana ile yavrusunu bırakmayı düşünen Çoban sonra emir kulu olduğunu hatırlar ve bu düşüncesinden vazgeçer; “eğer deveyi bulup geri götürmezse, huysuz ihtiyar onu ölene kadar o kamçıyla döver; üstelik kamçı darbeleriyle sırtından parça parça et koparırdı.” (s. 18) Simgeler üzerine kurulu hikâyede Çoban adam da Rusların emirlerini harfiyen uygulayan Stalin’in devrim muhafızlarını düşündürebilir. Kulaksız İhtiyar da katı kuralları, sert emirleri ve işkenceleri ile Stalin’den başkası değildir. Hikâyenin simge değerleri şu şekilde tablolandırılabilir;

Sözcüğün görünen anlamı	Sözcüğün Simgesel anlamı
Ak Aruana	Özgürlük mücadelesi gösteren Kazak halkı
Yavru deve	Esir ya da sürgüne yollanan Kazak gençliği
Kulaksız İhtiyar	Stalin ve Totaliter rejimler
Çoban Adam	Stalin’in muhafızları
Kimiz İçen Adamlar	Mankurtlaştırılan Kazaklar

Kurt Sürüsü	Sömürü devleti: Rusya
Kaplan	Sömürü devleti: Çin

Totaliter rejimler, bireyleri normalleştirme sürecinde; kimliksizleştirme, silikleştirme, pasifize etme, ötekileştirme gibi ontolojik yıkım süreçlerini uygulayarak belleksel inşa sürecine girerler. Kendi değerlerine ve vatanlarına yabancılaştırılmaya çalışılan birey/ler üzerindeki bu yıkım/tahribat süreci çoğu zaman kanlı çarpışmalara yol açar. Arno Gruen; “içimizi kendimize yabancılaştırarak yitirmek, insanların kendi yitirilmiş parçalarını başkaları üzerinde baskı kurarak, onları ezerek, düşman diye kardeşlerini öldürerek aramalarına yol açar.” der. (Gruen 2005: 81) Gruen’in bireyin içinde bulunduğu içsel yabancılaştırma süreci Sovyetler döneminde kendi kendilik değerlerini yitiren bireylerin yaşadığı ontolojik kopuş evresidir. Hikâyede simgesel olarak yer alan Çoban Adam, böyle bir yabancılaş(tır)mayı deneyimler; yaşadığı korku, vicdanından yoksun kalmasına yol açarken, erdem açısından onun insani değerlerini yitirmesine yol açar. Kazak halkını ya da daha geniş anlamda Türk dünyası halkalarını bu şekilde pasifize eden rejimin lideri konumunda ise Stalin düşünülebilir. Gücü elinde bulunduran Stalin, içindeki nefret duygusuyla insanların varlık alanlarını hiçe sayar. Hikâyede bu görevi Kulaksız İhtiyar görür. Totaliter rejimlerin yaptığı bellek mekânlarını tahribat sürecinin yürütücüsü olan Stalin, sadece Kollektifleştirme sürecinde Kazak nüfusunun yarısını katletmiştir. Kulaksız İhtiyar da Dışı Deve’yi damızlık olarak kullanmak isteğiyle vatanından kopararak onu dönüştürmek için yapmadığı işkenceyi bırakmaz. Birey yaşadığı bu süreçleri ancak kendi köklerini/değerlerini anımsayarak ötelir. Bu anlamda Dışı Deve’nin tek kurtuluşu aidiyet duygusunu yaşadığı vatan topraklarına yönelmektir.

Kazak halkının yaşadığı acıların çile dolu günlerin geleceğe taşıyıcısı konumunda olan Ak Aruana, Cengiz Aytmatov’un Dışı Kurdun Rüyaları romanındaki dışı kurt Akbar gibi insanlığın körleşmesine karşı isyan eder;

“Ey insanlar, neden benim çektiğim acıları duymuyorsunuz? Neden oklar sadağına, kılıçlar kınına girmiyor? Bu savaş niye? Neden yurtlar parçalanıyor, köyler yanıp tutuşuyor, obalar talan ediliyor? Savaş ve baskınların nedeni ne? Bunca kan akıtmak kime, ne kazandırır? Gençlerin, yiğitlerin, bahadırların at binip kılıç kuşanarak savaşa gitmesine ne gerek var? Zaten dünya keder ve ıstırapla dolup taşıyor...” (s. 18)

Savaş, insanların ontolojik alanlarına tecavüz eden, kozmosu kaosa çeviren bir eylemsel yıkım sürecidir. Bireysel hayatların sonlandırıldığı savaş mekânları dar/kapalı mekânlardandır. Yazarın geçmişten günümüze savaşların sürmesine tepki göstermesi doğaldır. Çünkü yaşadığı topraklar savaşın izlerini yeni yeni sarmaktadır. Geçmişe bakıldığında ise, yazarın Türkistan coğrafyasını kana bulayan Rusların ardından Almanlarla yaptığı ve milyonlarca insanın hayatını kaybettiği 2 dünya savaşına göndermede bulunduğu açıktır.

Sahipleri tarafından komşu köyde yaşayan akrabalarına bağışlanan yavru devenin üzüntüsüyle hayata tutunacak son umudu da elinden alınan Ak Aruana bir kez daha isyan eder; “ey hayırsever insanlar! Ne olur, bitirin bu zulümleri! Masumu, suçsuzu, günahsız ve zayıfı savunun! Neden hiçbir şeyi görmüyormuş gibi, öylece oturuyorsunuz? Benim yavruma eziyet eden bu küçük barbarı, neden durdurmuyorsunuz? Sizin evlatlarınız yok mu?” (s. 20) Onun isyanının nedeni yavrusuna bakan on bir-on iki yaşlarındaki çocuğun ona eziyet

etmesidir; “Bu oğlan, daha ilk günden yavru deveyi incitmeye başladı. Gâh deveyi oturup kalkmaya zorluyor, gâh sırtına biniyor, gâh değnekle başına ve ayaklarına vuruyordu.” (s. 20) kendi yavrusunun uğradığı eziyet karşısında anne vicdanı sızlayan Ak Aruana, insanların bu zulme seyirci kalması karşısında şaşkınlığını gizleyemez; “o adamlarsa onun sessiz çığlıklarını duymuyorlardı. Kimiz içtiklerinden dolayı çakırkeyif olmuş adamlar, tembel tembel sohbet ediyorlardı. Çevrede olup bitenler onların umurunda bile değildi.” (s. 21) yazarın burada eleştirdiği kitle simgesel anlamda düşünüldüğünde Mankurt havarilere dönen Kazaklardır. Yaşadıkları ontolojik kopuş sürecinde kimliksizleşerek bireyselliklerini yitiren Kazaklar hikâyede olduğu gibi çevrelerinde olup biteni umursamazlar.

Uçsuz bucaksız Kazakistan bozkırında özgürce yaşamlarını sürdüren Kazakların yaşamı Rusların gelişiyle kâbusa döner. Onların yaşadığı bu işgal ve kapatılma anlarını yazar Ak Aruana'nın omuzlarına yüklemiştir. Ak Aruana, yaşadığı her türlü kötücül anları geride bırakarak özgürlüğe doğru koşar;

“Gurbette olduğu bu zaman içinde, kaderin iki ağır darbesini yemişti. İlk darbeyi, yavrusunu bırakıp gidemeyeceğini anladığı an; ikinci darbeyi ise, gurbet elde tek ışığı olan yavrusundan ayrıldığı an yemişti. Bu sinsî darbeler, neredeyse bütün dayanma gücünü elinden almış, onu takatsiz bırakmıştı. Cesaretini kaybettiğe daha fazla acı çekiyordu. Ama şimdi, yeniden kendine gelmiş, hayallerinin peşinden, özgürlüğe doğru koşmaya başlamıştı.” (s. 24)

Ak Aruana'nın özgürlüğe doğru koşması Kazak halkının bağımsızlık yürüyüşü ile paralel seyir izler. Türkistan topraklarının sömürge güçleri Ruslar ile Çinliler arasında bir dönem paylaşılmasına kurt sürüsü ve kaplan simgesiyle göndermede bulunan yazar, geçmişi şimdiye taşıyarak milli bilinci uyanık tutmaya çalışır; “her tarafı yaralanan ve kan içinde kalan Aruana, kurtlardan adım adım uzaklaşıyordu. O, kurt sürüsünden kurtulmanın tek yolunun koşmak, hızla koşmak olduğunu hissediyordu. Biraz daha gayretle, bozkırın derinliklerinde özgürlüğüne kavuşacağını biliyordu.” (s. 27) Kurt sürüsü hikâyede simgesel olarak her yandan akın akın gelen Ruslar için kullanılmıştır. Türkistan coğrafyasını işgal eden Ruslar, Ak Aruana'ya yapılan saldırı gibi Kazak köylerini yakıp yıkmışlar binlerce Kazak'ı katletmişlerdir.

Kurt sürüsünden kaçarken çizgili kaplanın sürüye saldırması sonucu kaçmayı başaran Ak Aruana özgürlüğüne kavuşur. Kaplan, hikâyede sömürü devleti Çin'i temsil eder. Rusya ile Çin arasında toprak paylaşımı konusunda çıkan anlaşmazlığa göndermede bulunan yazar, Kazak halkının özgürlüğe yürüyüşü için koşması gerektiğinin altını çizer; “yeter ki yere düşme! Yeter ki ayakta kal! Yıkılma!” (s. 29) Yazarın Ak Aruana'ya seslenişi Kazak halkının yılmadan özgürlüğüne doğru yürümesi hatta koşmasını istemesindedir. Hikâyenin sonunda okuyucuya verilen mesajlar daha açık ve nettir. Ak Aruana yaralı bir şekilde köyüne döndüğünde köylünün gözyaşını tutamaması Kazak halkının geçirdiği esaret yıllarının sona ereceği inancının geleceğe aktarımıdır;

“Köylüler Aruana'nın etrafına toplanmışlardı. Kadınlar gizlice ağlıyorlar, yağlıklarının ucuyla gözyaşlarını siliyorlardı. Kaçıp, esaretin cenderesinden kurtularak anayurda dönen Aruana'ya bakan erkeklerse dişlerini ve yumruklarını sıkmışlardı. Çiğnenen onurlarını ve zedelenen gururlarını hatırlayarak, bir kez daha ezilmişler, yaraları kanamaya başlamıştı. Düşmanlarından henüz intikam almadıklarını hatırladılar. O anda intikam duygusuyla yanıp tutuşan köylüler, en küçüğünden en büyüğüne kadar, bebeğinden ihtiyarına dek bir erkek gibi savaşmaya hazırıldılar. Hatta evden dışarı çıkmayan ünlü tembeller bile onlara katılma kararındaydılar.” (s. 30)

Kazak halkının simgesel anlamda temsili olan Ak Aruana'nın yaralı bir şekilde köye gelmesi köylüyü öfkelenendirir. Köylünün onurlarının çiğnendiğini düşünmesi ve öfkesi aslında

sadece Cunganlara değildir. Devrin ideolojik baskı ve sansür dönemi olması dolayısıyla Rusları hedef tahtasına koyamayan yazar Cunganları eleştirir. Ancak yazarın asıl hedefinde milli egemenlik sınırlarının ihlal eden Ruslar olduğu dikkatli bakıldığında görülür.

Hikâyeyi baştan sona simgesel bir dille anlatan Sabit Dosanov, Kazak halkının geçmişten günümüze yaşadığı acıları, çile dolu günlerini metinleştirir. Hikâyenin sonunda yaralı Ak Aruana'nın hayatını kaybetmesi ise kolektifleştirme ve savaş zamanında hayatlarını kaybeden Kazak halkının anımsanmasıdır.

Sonuç:

Göçler savaşlar ve siyasi olaylar neticesinde farklı coğrafyalara yayılan Türk devletleri aynı köklerden beslenmişler, özlerinden uzaklaştırılmak istemelerine rağmen zaman zaman başkaldırarak işgale/ötekileştirmeye karşı direnmişlerdir. Bu direniş çoğunlukla kanlı çarpışmalara ve sürgünlere neden olmuş, Ruslar silahla değil kültürel belleğin tahribatıyla Türk uluslarını mankurtlaştırmaya çalışmışlardır. Yaşanan bu kaotik süreci deneyimleyen aydın kesim, yazdıkları hikâye ve romanlarla kendi halkının var olma serüvenini genellikle simgesel bir dille anlatma yoluna gitmişlerdir. Yazarların eserlerinde kullandığı simgelerin başında gelen hayvanlardan “deve” ontolojik olarak Türk dünyası halklarının “vatan sevgisi” ve “Ruslaştırılma süreci” yerine kullanılmıştır. Kazak yazar Sabit Dosanov, “Beyaz Deve” hikâyesinde yavrusundan zorla koparılan ve boynuna geçirilen ipi kopararak özgürlüğe yürüyen Ak Aruana ile kazak halkının esarete boyun eğmemesi arasında anlam ilgisi kurar. Yine Kazak yazar, Gabit Müsirepov ise Kazak köyüne devenin sırtında getirilen domuzları ironik bir üslupla kaleme alır. Devenin domuzları sırtında taşınması ile Kazak halkının Rusları yıllarca sırtında taşınması arasında anlam bağlantısı vardır. Bunların dışında, Kazak halkı için önemli olan devenin göçebe yaşam tarzından “kolektifleştirme” adı altında zorla yerleşik yaşama geçirilen Kazak halkının yaşadığı baskı ve şiddeti anlatmak için simgeleştiği görülür.

KAYNAKÇA

ARTIKBAYEV, Kaçkınbay, (2013), *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*, (Çeviren: Mayramgül Diykanbayeva), Ankara: Bengü Yayınları.

BACHELARD, Gaston, (2013), *Mekânın Poetikası*, (Çeviren: Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.

ÇETİN, Altan, (2000), “Kazak Türklerinde Sosyal Hayat”, Hacı Bektaşî Veli Araştırmaları Dergisi, Sayı 13 Ankara.

DOSANOV, Sabit, (2015), *Beyaz Deve*, (Hazırlayanlar: Erhan Zal-İmdat Avşar), Ankara: Aysun Yayıncılık.

ELÇİN (1999), *Ak Deve*, (Çev. Ali Duymaz), Ötüken Yayınları, İstanbul.

GRUEN, Arno, (2005), *İçimizdeki Yabancı –Nefretin Kökenleri, Yabancı Olana Nefret ve Sonuçları-* (Çev: İlnur İgan), İstanbul: Çitlembik Yayınları.

KARA, Abdulvahap, <http://abduvahapkara.com/arastirma-konulari/kazakistan-tarihi/238-stalin-doeneminde-kazakistanda-kolektifletirme-siyaseti-ve-aclk-felaketi.html>, (14.11.2015)

ORWELL, George, (2007), **Hayvan Çiftliği**, (Çeviren: Celal Üster), İstanbul: Can Yayınları.

PEKTAŞ, Mehmet; ÜNAL, Mehmet (2013) "Agehi'nin Şütür Kasidesi", **Turkish Studies** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter p. 2165-2177, ANKARA-TURKEY.

TORUN, Yeter, (2012), "Divanu Lûgati't-Türk'ten Türkiye Türkçesi Ağızlarına Deve ile İlgili Söz varlığı Üzerine" **Turkish Studies**-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7 / 1 Winter 201 2, p. 1995 - 2002, Turkey.

TURANGİL, Ahmet Hamdi (2007), "Kazak Türkçesinde Deve ile ilgili Söz varlığı", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.